

Archeologisch onderzoek in de Belfortstraat in Gent (OVL)

Vermeiren Geert & Bru Marie-Anne

OVERDRUK UIT:

Kroniek Archaeologia Mediaevalis, Gent, 2015, nr. 38, p. 187-191.

Archeologisch onderzoek in de Belfortstraat in Gent (OVL)

VERMEIREN GEERT & BRU MARIE-ANNE

Inleiding

De opgravingen in de Belfortstraat in de maanden augustus-oktober 2014 (kad. afd. 3, sectie C, openbaar domein) (opgravingsvergunning 2014/284) waren het sluitstuk van het grootschalige KoBra-project, waarbij de centrumpleinen Korenmarkt en Emile Braunplein én de omliggende straten een nieuw uiterlijk kregen. Het onderzoek gebeurde onder leiding van de archeologen van Stadsarcheologie Gent, in samenwerking met de N.V. Monument en het aannemersbedrijf ACLAGRO. Deze laatste fase in de Belfortstraat sluit aan op het onderzoek van 2010, 2011 en 2013 op de Botermarkt en de westzijde van de Belfortstraat tot Bij Sint-Jacobs.

Voor de archeologen was de Belfortstraat op voorhand ingeschat als een bouwblok waardoor de begin 20ste-eeuwse Borluutstraat werd getrokken. Dit is ook bevestigd door het onderzoek, maar het belangrijkste waren de inzichten die aangevuld zijn over het ontstaan van dergelijke bouwblokken.

Huizenblok tussen Hoogpoort en Onderstraat, gericht op de Hoogpoort

Net zoals op het Emile Braunplein, vormen een aantal entiteiten met omliggende erven de oorspronkelijke kernen van een huizenblok. Ook in de Belfortstraat waren een aantal structuren in Doornikse kalksteen en/of grote bakstenen herkend als middeleeuwse patriciërswoningen. Er waren er georiënteerd op de Hoogpoort, op de Onderstraat en op de Kammerstraat. Het is waarschijnlijk vanaf de 14de-15de eeuw dat de erven van deze oorspronkelijk vrijstaande gebouwen verkaveld en volgebouwd werden.

Tijdens het onderzoek van 2011 werden de natuurstenen funderingen aangetroffen van wat de gevel of erfafsluiting van een 13de-eeuwse patriciërswoning, gericht op de Hoogpoort, moet zijn geweest. Op het achtererf met waterput in Doornikse kalksteen waren reeds twee jongere parallelle bakstenen gebouwen op spaarbogen herkend uit een latere verkavelingsgolf in de 14de-15de eeuw, evenals een vierkante beerput. In de oostelijke helft (Vlak F) van de straat werd, waarschijnlijk eveneens behorend tot hetzelfde erf, het oostelijke deel van een ruimte in natuursteen aangesneden. De onregelmatige blokken Doornikse kalksteen waren opgevoegd met een beige kalkmortel en de zuid- (S1), oost- (S2) en noordmuur (S3) waren ingewerkt. In de noordmuur zat een opening van ca. 55 cm breed op een diepte van 9.69 TAW. Aangezien opening en fundering op gelijke hoogte zaten, was dit waarschijnlijk het oorspronkelijke looppniveau van de ruimte. De muren waren telkenmale aangelegd op de natuurlijke zandbodem op ca. 8.96 TAW. In een latere fase moet deze ruimte gebruikt zijn als een soort beerput, af te leiden van de korstige aanslag op de binnenzijde van de muren.

Halverwege Vlak F situeerden zich binnenin het bouwblok nog een aantal muurfragmenten die met deze vroegste bouwfasen moeten gerelateerd worden. In de eerste plaats ging het om twee parallelle muren (S10 en S11) in Doornikse kalksteen en beige kalkmortel, met een noord-zuid verloop en slechts een geringe diepte (max. 10.62 TAW). S10 was slechts een 85 cm lang en vermoedelijk onderdeel van een constructie in westelijke richting. Over dit muurfragment was het restant zichtbaar van een spaarboog in baksteen van groot formaat (? x 14 x 6/6.5 cm) en opgevoegd met een beige zachte zanderige kalkmortel. Zijn oostelijke

tegenhanger S11 was 2.70 m lang en onderdeel van een constructie in oostelijke richting waarvan hij de hoek vormde.

Tussen de beerput en de muren in lag nog een vierkante poer (Sleuf 1 S5) met bakstenen van 28 x 13.5/14 x 6.5/7 cm en enkele fragmenten Doornikse kalksteen. Misschien is het restant van de spaarboog in het noorden hieraan te koppelen?

Huizenblok tussen Hoogpoort en Onderstraat, gericht op de Onderstraat

Vanuit de Onderstraat waren, in Vlak F, eveneens constructieresten te herkennen als onderdeel van de oorspronkelijke gevelrij van deze straat. In tegenstelling tot dit deel van de Hoogpoort ging het hier om een fragment van een oost-west lopende bakstenen muur (25 x 12 x 6.5 cm) met een fundering tussen 8.64 en 9.14 TAW en waarvan de opstand bestond uit een parement van gehouwen witstenen blokken tot op een hoogte van 9.54 TAW. Dit moet het laatste fragment (S66) zijn geweest van de gevel aan de Onderstraat. Aan de oostzijde was deze gevelmuur aangebouwd tegen een bakstenen wachtmuur (S67). Deze was beduidend ouder, met bakstenen van 27 x 13 x 5/6/6.5 cm en opgevoegd met een beige kalkmortel. Deze muur met bakstenen groot formaat was met zijn aanleg sleuf dwars door een pakket van oudere lagen gegaan. Ca. 2 m ten zuiden van de gevelmuur S66 bevond zich S64, een noord-zuid lopende baksteenmuur met een gelijkaardig formaat van stenen als de gevel. Wanneer deze hypothetisch in noordelijke richting verder getrokken wordt, kan men vermoeden dat deze op S66 aansloot. Vermoedelijk zijn de muurfragmenten S61, S70 en S64 onderdeel van dezelfde noord-zuidmuur.

Meer inwaarts in het bouwblok hoorde de noord-zuid lopende baksteenmuur S37 bij de vroegste bakstenen gebouwen gericht op de Onderstraat. De muur was opgebouwd met bakstenen van 29 x 13.5 x 7.5 cm en was deels in opstand bewaard tot op 10.18 TAW en deels in fundering tot op een diepte van 9.02 TAW. De constructie was gebouwd op de lagen verbrand en verhit zand en leem van een oudere kuil. Waarschijnlijk ging het hier om de zuidoostelijke buitenhoek van een ruimte die zich ten noorden situeerde. In een latere fase was hier ten noorden een constructie. De bakstenen (26 x 12.5 x 5 cm) waren opgevoegd met een beige zanderige kalkmortel. Ten oosten van S56 situeerde zich een kleine rechthoekige bakstenen constructie met bakstenen van een gelijkaardig formaat.

Huizenblok tussen Onderstraat en Kammerstraat, gericht op de Onderstraat

In Vlak G, het deel tussen Onderstraat en Kammerstraat, werd op ca. 10 m van de oorspronkelijke rooilijn gestart met het vlak. Er werd een oost-west lopende bakstenen muur (Sleuf 1 S1) aangetroffen op een redelijke diepte (tussen 6.78 en 8.02 TAW). De bakstenen hadden als formaat 29/30/31 x 14/14.5 x 7 cm en waren opgevoegd met een beige kalkmortel. Tegen het westelijke deel van S1 was S3 gebouwd die vermoedelijk wel moet samengegaan hebben met bovenstaande muur. Deze noord-zuid lopende bakstenen muur (formaat 29/29.5 x 14 x 7 cm) en opgevoegd met een beige kalkmortel. Deze grote bakstenen bevonden zich tussen ca. 8.12 en 8.42 TAW, vanaf 8.42 tot 8.82 TAW zat er een recentere aanvulling op met een hardere kalkmortel en bakstenen van 26 x 12 x 5/5.5 cm en die moet geïnterpreteerd worden als de meer noordelijk gelegen S29 in Sleuf 2 en waarschijnlijk onderdeel was van een riolering. In een tweede fase werd bovenop het oostelijke deel van S1 een soort van blok of steunbeer gebouwd met bakstenen van 27 x 12.5 x 5 cm en opgevoegd met beige kalkmortel. Deze structuur was aan de noordwestzijde bezet.

Parallel aan S1 bevond zich in het noorden op ca. 4 m, in Sleuf 2, baksteenmuur S4. Deze had dezelfde formaten als de latere opvulling boven S1 en kan als een laatmiddeleeuwse aanpassing beschouwd worden van het oorspronkelijke gebouw op de Onderstraat gericht. Op 2.65 m ten noorden van S4 zat een parallelle bakstenen muur S6 met grotere stenen namelijk 26.5 x 12/13 x 5/5.5 cm. Tegen de noordzijde van S4 lag het tegelvloertje S5 op 8.61-8.75 TAW. De tegels van 19.5/20/20.5 x 19.5/20/20.5 x 3 cm lagen ingebed in een vlijlaag van gele zavel. Onder deze vlijlaag zat het restant van een 12-13 cm dikke kalkvloer met houtskoolspikkels, met ongeveer halverwege het compacte mengsel een fijn zandlaagje.

Huizenblok tussen Onderstraat en Kammerstraat, gericht op de Kammerstraat

De oudste restanten in dit deel waren van Doornikse kalksteen en gaan waarschijnlijk tot de 13de eeuw terug. Omwille van een hele reeks leidingen was het niet mogelijk om de gevelmuur aan de Kammerstraat vast te stellen. Op ca. 14 m van deze rooilijn werd een oost-west lopende massieve muur in Doornikse kalksteen opgetekend, opgevoegd met een beige zeer zandige kalkmortel. Deze muur S58 in Sleuf 8 was ca. 90 cm dik, 1.68 m lang en kon tot op een diepte van 6.04 TAW gevolgd worden zonder dat de onderkant bereikt werd. Ingewerkt in de zuidzijde van de muur S57 was een soort van trapconstructie in Doornikse kalksteen met een gelijkaardige zanderige mortel zichtbaar. Het ging om drie treden (7.07, 6.98, 6.81 en 6.62 TAW). Het is niet duidelijk of er niet nog een vierde trede moet gezeten hebben en of het al dan niet om een trap ging dan wel een zeer uitspringende vorm van steunbeer. Het profiel kon geen extra informatie verschaffen. Duidelijk was wel dat men hier aan de buitenzijde van het gebouw zat.

Onder de vloertegels van de tweede ruimte (Vlak G Sleuf 7), vanaf de Kammerstraat, zat een bakstenen (25/25.5 x 12 x 5.5 cm) beerput verscholen. Deze constructie was gebouwd bovenop een met een bruinzwart humeus pakket opgevulde trapsgewijze kuil die uitgegraven was in de moederbodem (tussen 5.24 en 5.98 TAW). Ging het hier om de latere verstening van wat in oorsprong een beerkuil moet zijn geweest?

Straten en handelsassen

De oorsprong van de straten Hoogpoort, Onderstraat en Kammerstraat werd reeds in voorgaande jaren deels belicht. Algemeen kan gesteld worden dat aan de stratigrafie van de oorspronkelijke straatniveaus een evolutie in tijd vast te stellen is, waarbij aanvankelijk vanaf de eerste portus vooral de Hoogpoort haar rol uitspeelde als verbindingsas tussen Leie en Schelde en dat pas vanaf de 12de eeuw de Onderstraat en Kammerstraat een rol speelden. Langs elk van deze assen zijn nog steeds kernen van 13de-eeuwse patriciërswohnungen bewaard.

In Vlak F Sleuf 9, ter hoogte van de Onderstraat, kon een diepe coupe gezet worden op wat het oorspronkelijke straatniveau moet zijn geweest. De oudste laag (laag 7) zat tussen 7.44 en 7.68 TAW en bestond uit een bruingrijze zanderige laag. Dit pakket doet sterk vermoeden dat het om de oorspronkelijke A-horizont ging op de Zandberg (zie verder). Tussen ca. 8.24 en 8.44 TAW kon een laag geregistreerd worden die opgebouwd was uit Doornikse kalksteenschilfers en zandige spoellenzen en dat als een wegdek mag geïnterpreteerd worden. Waarschijnlijk moet de depressie die onder de gevelmuur S64 verder liep in Sleuf 10 geïnterpreteerd worden als een afwatering langs de rand van het toenmalige straatniveau. Dit pakket bevatte tevens verschillende liggende en staande paaltjes die waarschijnlijk instonden voor het tegenhouden van de Doornikse kalksteenfragmenten van het wegdek.

In het stuk Belfortstraat ten noorden van de Kammerstraat en net voor Sint-Jacobs kon Vlak H uitgezet worden. Waar aan de westzijde in 2013 verschillende loop- en wegniveaus werden aangesneden, werd in het westprofiel van Vlak H de afzomende houten balk (S15) aangetroffen die de Doornikse kalksteenschilfers (S2) van een wegniveau tegenhielden. Deze horizontale balk (6.67-6.90 TAW) werd op zijn beurt op zijn plaats gehouden door een aantal verticale paaltjes (S10, S14, S16) die in de grond gehouwen waren. Ten oosten van deze balk zat een depressie in het noordprofiel (laag 3) die waarschijnlijk als een greppeltje langs het wegdek moet worden geïnterpreteerd. Opmerkelijk zijn de twee kuilen met zeer organische vulling die in het vlak en het profiel herkend werden en die voorafgaand aan het wegdek en de greppel waren. Grofweg zat hun scheiding halverwege het vlak en werd dit duidelijk gemaakt door de oost-west lopende houten verticale paaltjes die enkele horizontale balken (S11, S12, S13) droegen en die behoorden bij de noordelijke kuil. De kuilen waren ingegraven in het natuurlijke zand met enkel in het noord-, zuid- en westprofiel een restant van een ouder organisch bruin pakket met houtskool en sporadisch wat Doornikse kalksteen (5.20-5.50 TAW).

Oude bodem

Tussen Hoogpoort en Onderstraat (Vlak F) werden op verschillende plaatsen “onbebouwde” zones aangesneden. In tegenstelling met de westelijke helft van de Belfortstraat waren hier ook geen sporen van grote zandwinningskuilen. Hierdoor ontstond een beperkte inkijk in het oorspronkelijke verloop van de cultuurlaag op het natuurlijke zand van de Zandberg. Deze “oude bodem” bestond uit beigegrijs zand met sporen van bioturbatie met bovenop een homogeen donkergrijs pakket met weinig houtskoolspikkels, dat een overschot was van de oorspronkelijke A-horizont. Dit pakket schommelde tussen de 20 en 30 cm dikte. Op het eerste zicht lijkt het verloop van de natuurlijke bodem overeen te komen met de helling van de Zandberg van Sint-Jacobs naar het hoogste punt in de Hoogpoort, doch dit lijkt minder uitgesproken dan aanvankelijk aangenomen. Uit deze cultuurlaag is materiaal verzameld, doch het is wachten op de verder uitwerking voor specifieke dateringen.

Oudere sporen

In een aantal sleuven werden de sporen aangesneden van wat paalkuilen moeten zijn geweest. Aangezien deze te solitair verspreid lagen was het niet mogelijk om in te schatten waarvan ze drager zouden kunnen geweest zijn.

In Vlak G Sleuf 7 kon een kuil S38 onderzocht worden die een mestkuil moet zijn geweest met centraal een houten paaltje, misschien om één of ander afdak te dragen. De verschillende lagen in de kuil waren duidelijk tegen het paaltje gestort en werden uitgebreid bemonsterd.

Tot slot

Met deze campagne is een punt gezet achter het terreinwerk in het kader van het KoBra-project. Nu wordt het startschot gegeven voor een gedetailleerde verwerking waarvan al in de voorbije jaren, in diverse artikels en presentaties, een eerste aanzet is gegeven.

Fig. 1: De vierkante structuur in Doornikse kalksteen, secundair vermoedelijk een beerput (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Fig. 3: De mestkuil ouder dan alle kelderstructuren (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Fig. 2: Het met een houten balk afgezoomde wegdek en de twee kuilen gescheiden door een wand van houten constructieresten (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)